НЕВДАЛЕ ПІДБУРЮВАННЯ ДО КРИМІНАЛЬНОГО ПРАВОПОРУШЕННЯ

ТИЩЕНКО Вікторія Олександрівна - здобувачка вищої освіти другого (магістерського) рівня Навчально наукового інституту міжнародних відносин та права ІЗВО «Київський міжнародний університет»
ORCID: https://orcid.org/0009-0002-0730-4413
УДК 343.237
DOI: https://doi.org/10.71404/EP.2025.2.46

Стаття присвячена аналізу правової природи невдалого підбурювання до кримінального правопорушення, його сутності, меж та кримінально-правових наслідків. Досліджено проблему кваліфікації невдалого підбурювання в контексті кримінального законодавства України та зарубіжних країн, визначено основні підходи до його правового регулювання.

Методологічну основу дослідження складають загальнонаукові та спеціально-юридичні методи, зокрема системно-структурний, формально-логічний, порівняльно-правовий та аналіз судової практики. Актуальність роботи обумовлена необхідністю удосконалення кримінального законодавства України з урахуванням рівня суспільної небезпеки невдалого підбурювання, а також відсутністю єдиного підходу до його кваліфікації.

У ході дослідження встановлено, що невдале підбурювання слід відмежовувати від підбурювання в межах співучасті, а також від добровільної відмови підбурювача. Запропоновано критерії, за якими можна розрізняти зазначені поняття. Доведено, що невдале підбурювання не завжди потребує кримінально-правової реакції, а в окремих випадках може розглядатися як малозначне діяння.

Зроблено висновок про необхідність уточнення кримінально-правового статусу невдалого підбурювання та вироблення єдиних критеріїв для його оцінки. Запропоновано вдосконалення нормативного регулювання з урахуванням принципу справедливості та пропорційності кримінальної відповідальності.

Ключові слова: підбурювання, невдале підбурювання, співучасть, замах на кримінальне правопорушення, кримінальна відповідальність, кваліфікація кримінального правопорушення.

Постановка проблеми

Однією з важливих проблем у кримінальному праві України є недостатня чіткість у визначенні та регулюванні інституту невдалого підбурювання до кримінального правопорушення. Законодавче визначення цієї категорії, а також критерії її кваліфікації, в Україні відсутні, що створює низку проблем у правозастосовчій практиці. Враховуючи, що підбурювання є актом впливу на волю особи з метою спонукати її вчинити кримінальне правопорушення, невдале підбурювання стає особливо складним для кваліфікації, коли підбурювач не досягає бажаного результату, а особа, на яку було здійснено вплив, не здійснює кримінально протиправні дії або відмовляється від їх вчинення.

Сучасне кримінальне законодавство не містить чіткої норми, яка б регулювала конкретно випадки невдалого підбурювання, що в свою чергу веде до неузгодженості в судовій та слідчій практиці. В окремих випадках органи досудового розслідування застосовують загальні норми про співучасть або замах, що викликає юридичну невизначеність і створює умови для неадекватної кваліфікації дій підбурювача. Проблема ускладняється ще й тим, що законодавець не надає детального тлумачення, коли саме можна вважати підбурювання невдалим, а коли – успішним.

Це питання має особливу значущість для забезпечення справедливості кримінальної відповідальності, оскільки залежить від того, як кваліфікуються і оцінюються конкретні дії осіб, що спонукали до кримінального правопорушення, але не змогли реалізувати свій вплив на правопорушника.

Відсутність єдиного підходу до оцінки невдалого підбурювання зумовлює необхідність аналізу та визначення його правової природи, а також вироблення чітких критеріїв його кваліфікації для більш чіткої регламентації ситуацій, пов'язаних із невдалим підбурюванням, з урахуванням принципу справедливості та пропорційності кримінальної відповідальності.

Мета статті

Метою статті є дослідження правової природи невдалого підбурювання до кримінального правопорушення, визначення критеріїв його кваліфікації та розмежування з іншими інститутами кримінального права, такими як співучасть і замах.

Виклад основного матеріалу

У слідчій і судовій практиці нерідко виникають ситуації, коли зусилля підбурювача, спрямовані на схиляння співучасника до кримінального правопорушення, виявляються марними. Хоча Кримінальний кодекс України (далі – КК України) і не містить окремої норми, яка б враховувала такі ситуації, проте у науці кримінального права вони називаються невдалим підбурюванням [2, с. 162]. Разом з тим у питанні про те, які випадки необхідно визнавати невдалим підбурюванням і як кваліфікувати дії такого підбурювача, єдності немає і думки вчених розділилися.

А.Н. Трайнін вважав, що невдалим підбурювання визнається тоді, коли підбурювач не зміг схилити потенційного виконавця до вчинення злочину. І, навпаки, підбурювання є вдалим, якщо передбачуваний виконавець, надавши згоду на вчинення злочину, в подальшому його не вчиняє [14, с. 124–128]. Як безуспішну спробу схилити до злочину розглядають невдале підбурювання В.С. Прохоров, А.В. Наумов й ін. [7, с. 631].

Іншу позицію займає Ф.Г. Бурчак, стверджуючи, що "підбурювання стає невдалим, коли підбурювана особа … на словах погодиться, але потім не вчинить навіть готування до злочину" [1, с. 183]. Інші вчені відносять до невдалого підбурювання і випадки добровільної відмови співучасника.

Найбільш широко трактує поняття "невдале підбурювання" М.А. Шнейдер, стверджуючи, що: "якщо зусилля підбурювача з тих або інших причин виявляться марними і підбурювана особа не вчинить злочин, до якого його схилив підбурювач, тоді не можна говорити про співучасть, тому що вона або не виникла через те, що змова не відбулася, або розпалася на стадії готування чи замаху, внаслідок того, що виконавець всупереч домовленості не вчинив поназначених дій або не довів їх до кінця і розірвав зв'язок з іншими співучасниками. При такому становищі виникає так званий замах на підбурювання або, вірніше, невдале підбурювання" [19, с. 71–72]. Оскільки М.А. Шнейдер, допускаючи можливість невдалого підбурювання на стадії замаху, не конкретизує причини, через які кримінальне правопорушення не було доведено до кінця, це дозволяє припустити можливість невдалого підбурювання як на стадії незакінченого, так і на стадії закінченого замаху внаслідок добровільної відмови або з причин, що не залежать від волі виконавця.

У науковій літературі й коментарях КК України також по-різному підходять до вирішення зазначеної проблеми. У одних джерелах висловлюється думка, згідно з якою невдала співучасть має місце тоді, коли передбачуваний виконавець не лише не приступив до підготовки злочину, а й не виразив згоду на його вчинення чи відхилив пропозицію вчинити злочин [5, с. 213].

На думку інших авторів, невдале підбурювання є там, де виконавець вже на першому етапі відмовився вчинити злочин [6, с. 269], або якщо має місце добровільна відмова виконавця.

Таким чином, викладені в юридичній літературі думки вчених щодо досліджуваної проблеми, можна об'єднати в кілька позицій, відповідно до яких невдале підбурювання має місце в одному із зазначених випадків: а) передбачуваний співучасник відхилив пропозицію підбурювача вчинити кримінальне правопорушення; б) співучасник висловив

згоду на вчинення кримінального правопорушення, але потім не вчинив навіть готування до кримінального правопорушення; в) співучасник погодився, але потім добровільно відмовився від вчинення кримінального правопорушення на стадії готування або замаху; г) кримінальне правопорушення не було доведено співучасниками до кінця з незалежних від виконавця і підбурювача причин.

О. В. Ус пропонує розглядати невдале підбурювання у двох аспектах: 1) у вузькому – коли підбурювачу не вдалося викликати рішучість на вчинення злочину або участь у його вчиненні; 2) у широкому – у випадках, коли згода на спільне вчинення злочину досягнута, але злочин не був доведений співучасниками до кінця (при скоєнні незакінченого злочину у співучасті). При цьому вчена правильно наголошує, що підбурювання слід визнавати невдалим лише за умови, якщо діяльність, спрямована на схиляння особи до злочину, не вдалася у зв'язку із відхиленням (несприйняттям) потенційним співучасником пропозиції підбурювача вчинити злочин або взяти участь у його вчиненні [17, с. 111-112].

Як зазначає Н. Маслак, «підшукування співучасників», яке становить зміст дій невдалого підбурювання та пособництва, слід розглядати як незакінчений процес, коли умови для вчинення злочину ще не створені і тільки створюються. Саме тому такі дії можна кваліфікувати як готування до злочину. Невдале пособництво може також виявлятися у наданні порад, вказівок, усуненні перешкод для вчинення злочину особі, яка відхилила пропозицію спільного вчинення злочину [10, с. 129].

Для вирішення питання про сутність невдалого підбурювання необхідно з'ясувати, що слід розуміти під підбурюванням взагалі: діяльність конкретного співучасника або її результат, і у зв'язку з цим вирішити питання, з якого моменту підбурювання вважається закінченим: з моменту згоди особи взяти участь у кримінальному правопорушенні або з часу вчинення нею певних кримінально протиправних діянь.

Таким чином, підбурювання слід визнавати невдалим лише за умови, якщо діяльність, спрямована на схиляння особи до кримінального правопорушення не вдалася у зв'язку з відхиленням потенційним співучасником пропозиції підбурювача вчинити кримінальне правопорушення або взяти участь у його вчиненні.

Особливий вид невдалого підбурювання являють випадки помилкового схиляння до кримінального правопорушення особи, яка не є суб'єктом кримінального правопорушення взагалі чи не є його спеціальним суб'єктом. Визначається це тим, що схиляння до кримінального правопорушення визнається підбурюванням лише у випадку збудження рішучості на його вчинення у особи, яка відповідає ознакам суб'єкта (спеціального суб'єкта) кримінального правопорушення. У противному випадку підбурювання до злочину не можна визнати таким, що відбулося [17, с.117].

Інші ситуації, за яких спільний злочинний намір не був реалізований до кінця, які згадуються у працях криміналістів (зокрема, добровільна відмова на етапі незавершеного правопорушення або припинення злочинної діяльності з боку співучасників через обставини, які не залежать від їхнього волевиявлення), на нашу думку, не можуть бути ототожнені з невдалим підбурюванням. Такі обставини доцільно кваліфікувати як співучасть, що не спричинила настання суспільно небезпечних наслідків, коли злочинна діяльність учасників залишилася на стадії підготовки або замаху, але не досягла завершеної форми через певні чинники. Іншими словами, така форма співучасті охоплює випадки, коли злочинний результат відсутній. Натомість у випадку невдалого підбурювання співучасть як така взагалі не виникає, оскільки не було досягнуто спільного умислу на вчинення злочину, а відтак особи не набули статусу співучасників.

Вивчення спеціальної літератури дозволяє прийти до висновку, що більшість вітчизняних і зарубіжних юристів висловлюється за необхідність притягнення до кримінальної відповідальності підбурювача, діяльність якого не вдалася. Нарешті, якщо вже бути до кінця послідовним, то необхідно зазначити, що закон не виділяє яких-небудь стадій щодо самого інституту співучасті, а передба-

чає їх лише стосовно вчинення конкретного кримінального правопорушення (статті 13–17 КК України), у тому числі, якщо це стосується його здійснення у співучасті. Не можна не враховувати і того, що співучасть є лише однією з форм вчинення кримінального правопорушення поряд з його індивідуальним виконанням. Невірною уявляється позиція И.П. Малахова, який стверждує, що співучасть у злочинах є одним із видів злочинних діянь поряд зі злочином, приховуванням і неповідомлення [8, с. 72].

Іншу точку зору щодо питання про кваліфікацію невдалого підбурювання висловив Ф.Г. Бурчак. "Справді, – пише автор, – якщо виходити з того, що підбурювання до конкретного злочину, передбаченого тією або іншою статтею Особливої частини, є злочином, який має свій склад, що складається з ознак цієї статті Особливої частини і ст. 19 КК УРСР (ст. 27 КК України 2001 р.), то слід визнати можливим і замах на цей злочин. Саме такий висновок випливає з принципу самостійної відповідальності співучасників і точно розкриває сутність конкретної суспільно небезпечної поведінки особи" [2, с. 170].

Таке невдале підбурювання та пособництво В. О. Навроцький пропонує диференціювати: 1) якщо особа, яка підбурюється, відразу відмовляється взяти участь у злочині, то дії підбурювача слід розцінювати як готування до підбурювання; 2) якщо особа, яка підбурюється, спочатку погоджується на пропозицію вчинити злочин спільно, починає виконувати певні дії, спрямовані на спільне вчинення посягання, а згодом відмовляється брати участь у злочині, то його добровільна відмова не повинна впливати на кваліфікацію дій невдалого співучасника. Злочин же не вчиняється з причин, незалежних від невдалого підбурювача. В таких випадках вбачаються ознаки замаху на співучасть у злочині невдалого співучасника [11, с. 300].

Іншу позицію висловив А.А. Піонтковський, Г.А. Кригер, та інші криміналісти висловлюються за визнання невдалого підбурювання різновидом підготовчих дій, тобто як своєрідне створення умов вчинення злочину [12, с. 34]. Оскільки відповідно до ч. 2 ст. 14 КК України готування до кримінального правопорушення, за яке передбачене покарання у виді позбавлення волі на строк до двох років або інше, більш м'яке покарання, не тягне за собою кримінальної відповідальності, то й відповідальність невдалого підбурювача може настати лише за умови схиляння до такого кримінального правопорушення."За невдале підбурювання … особа несе відповідальність не за правилами про співучасть, тому що в цьому випадку відсутня спільна участь у злочині, а за готування до вчинення відповідного злочину", оскільки його діяльність щодо підшукування співучасників є ні чим іншим, як готуванням до злочину, ознаки якого описані в ч. 1 ст. 14 КК [5, с. 213].

У науці кримінального права України загальновідомим є положення, що невдалу змову про вчинення кримінального правопорушення (невдале підбурювання чи невдале пособництво) належить кваліфікувати як готування до кримінального правопорушення. А. В. Шевчук відтак зазначає, що підбурювання і пособництво мають багато спільних рис із готуванням до злочину [18, с. 41]. Н. В. Маслак розглядає невдале підбурювання та невдале пособництво як діяння, що не містять складу окремого злочину, а тому їх треба віднести до видів готування до злочину. [9, с. 146]. Натомість польські науковці А. Цоль, А. Васек, А. Кардаш стверджують, що змова на вчинення злочину як вид готування до злочину не може мати ознак підбурювання та пособництва і визначають підбурювання та пособництво як окремий закінчений склад злочину [20, с. 273].

Разом з тим відкритим залишається питання щодо того, до якого саме кримінального правопорушення вдається підбурювач у процесі підготовки: яке планувалося до вчинення у співучасті чи мало бути реалізоване самостійно. Досить оригінальну точку зору з цього приводу висловлює А.О. Пінаєв, який вказує, що за умов оскільки при невдалому підбурюванні винний прагнув до вчинення злочину у співучасті, тобто до більш небезпечної форми злочинної діяльності, то не враховувати ці обставини при кваліфікації вчиненого помилково, бо це призвело б до порушення принципу відповідальності за вину – особа прагнула до вчинення більш тяжкого посягання (у співучасті), а відпові-

дальність настає за менш суворим законом – як вчинення діяння одноосібно. У всіх випадках невдалого підбурювання до вчинення злочину, в якому співучасть є конструктивною ознакою простого або кваліфікованого складу злочину, його слід кваліфікувати з урахуванням даних обставин, наприклад, невдале підбурювання при крадіжці підлягає кваліфікації як готування до таємного вилучення чужого майна за попередньою змовою (ч. 1 ст. 14 і ч. 2 ст. 185 КК) [13]. Зазначена позиція не викликає заперечень, тому що у цьому випадку особа готувалася до вчинення такого кримінально протиправного діяння, де співучасть є обов'язковою чи кваліфікуючою ознакою, що й повинно позначитися на кваліфікації її дій.

Далі А.О. Пінаєв пише, що "... якщо співучасть не є ні конститутивною, ні кваліфікуючою ознакою складу, то вчинене повинно тягти відповідальність як готування до вчинення злочину у співучасті, де винний виступав у ролі підбурювача. Так, невдале підбурювання до простого умисного убивства має кваліфікуватися за ч. 1 ст. 14, ч. 4 ст. 27 і ч. 1 ст. 115 КК України" [13].

На нашу думку, запропонований підхід до кваліфікації дій підбурювача є дискусійним. Дотримуючись такої позиції, постає закономірне питання: чому для правової оцінки доцільно застосовувати саме положення статті 27 КК України, а не статті 26 чи 28 КК України? Адже саме ці норми більш точно відповідали б концепції вченого щодо кваліфікації підготовчих дій, спрямованих на вчинення злочину у співучасті. Якщо ж додатково звертати увагу на функціональну роль співучасника у кримінальному правопорушенні, то це вимагатиме врахування його дій при кваліфікації двічі: по-перше, як підбурювання, а по-друге — як готування до вчинення кримінального правопорушення, оскільки в такій ситуації саме дії підбурювання і складають зміст підготовчої діяльності, спрямованої на схиляння іншої особи до участі у кримінальному правопорушенні. Застосування частини 4 статті 27 КК України буде обґрунтованим лише тоді, коли підбурювання як дія конкретного співучасника набуде завершеного характеру, тобто коли у підбурюваної особи сформується чітка рішучість до спільної участі у кримінально протиправній діяльності.

Якщо співучасть є конститутивною або кваліфікуючою ознакою складу кримінального правопорушення, то необхідність кваліфікації дій підбурювача з урахуванням цієї обставини пояснюється конструкцією самого складу кримінального правопорушення, до вчинення якого і схиляється особа. Наприклад, невдале підбурювання до організації банди треба кваліфікувати як готування до бандитизму. Проте у випадку, коли вчинення кримінального правопорушення у співучасті не є конструктивною чи кваліфікуючою ознакою, посилання на ст. 27 КК України є, на наш погляд, практично недоцільним.

Вважаємо, що запропонована А.О. Пінаєвим кваліфікація повинна мати місце, якщо потенційний співучасник прийняв пропозицію підбурювача вчинити кримінальне правопорушення, але потім відмовився від доведення кримінального правопорушення до кінця. У зазначеній ситуації відбулася змова на вчинення кримінального правопорушення, що за ч. 1 ст. 14 КК України є однією з ознак готування до кримінального правопорушення. Таким чином, співучасники (підбурювач і підбурюваний), домовившись про спільне вчинення кримінального правопорушення, вчинили готування до нього у співучасті. Якщо ж підбурюваний згодом відмовився від доведення кримінального правопорушення до кінця, то має місце добровільна відмова цього співучасника, а підбурювач несе відповідальність за готування до кримінального правопорушення у співучасті. За такої умови посилання на ч. 4 ст. 27 КК при кваліфікації дій підбурювача є виправданим, бо цей співучасник виконав свою роль, незважаючи на те, що після вже досягнутої згоди схилена ним особа у подальшому відмовилася від участі у спільному злочині [17, с. 124].

У судовій практиці зустрічаються приклади незаконного звільнення від кримінальної відповідальності невдалого підбурювача. Так, Пленум Верховного Суду виключив з вироку звинувачення Н. по епізоду підбурювання до давання хабара О. і справу у цій частині припинив за відсутності складу злочину. Суть справи полягала в тому, що Н. за-

пропонував своєму знайомому О. "дістати" через працівника міліції за хабар посвідчення на право керувати транспортним засобом, але останній від пропозиції відмовився [3]. На наш погляд рішення суду слід визнати помилковим, бо Н. схиляв О. до давання хабара, проте зробити йому це не вдалося.

Окремої уваги потребує питання кваліфікації невдалого підбурювання до вчинення кримінального правопорушення, суб'єктом якого може бути лише спеціальна особа. Питання підбурювання до злочину зі спеціальним суб'єктом буде детальніше проаналізовано у подальшому, однак вже зараз варто підкреслити, що виконавцем такого діяння може бути виключно особа, яка має ознаки спеціального суб'єкта. Водночас, у межах кримінально-правової доктрини визнано можливість співучасті у таких правопорушеннях як осіб зі спеціальним статусом, так і загальних суб'єктів. При цьому дії осіб, які не відповідають критеріям спеціального суб'єкта, підлягають кваліфікації як організація, підбурювання або пособництво, оскільки вони не виконують об'єктивну сторону злочину безпосередньо. З огляду на це, логічно припустити, що особа, яка не є спеціальним суб'єктом, цілком може здійснювати готування до вчинення кримінального правопорушення зі спеціальним суб'єктом, адже її дії спрямовані не на виконання об'єктивної сторони злочину, а на створення необхідних передумов для його подальшого вчинення.

У деяких державах питання відповідальності за невдалу співучасть знайшли своє законодавче вирішення. Прикладом може служити КК Республіки Таджикистан, де в ч. 6 ст. 37 вказано: «Якщо дії організатора, підбурювача або пособника з незалежних від них обставин виявляться невдалими, відповідальність цих осіб настає за готування до відповідного злочину».

Необхідність нормативного врегулювання питання про відповідальність за невдале підбурювання до кримінального правопорушення в кримінальному законодавстві України очевидна.

Висновки

За результатами дослідження встановлено, що проблема невдалого підбурювання до кримінального правопорушення вимагає системного підходу до її дослідження та регулювання в національному кримінальному праві. У ряді випадків правоохоронні органи та суди не завжди коректно застосовують норми кримінального законодавства щодо співучасті та замаху, зокрема, при кваліфікації дій осіб, які здійснили підбурювання, але не змогли досягти бажаного результату. Необхідно підкреслити, що для забезпечення правової визначеності та ефективності кримінальної відповідальності важливо не тільки вдосконалити внутрішньо-правові критерії, але й звернути увагу на досвід інших правових систем, що мають більш чітке регулювання подібних ситуацій.

З огляду на це, для розвитку української кримінальної юриспруденції слід запровадити визначення невдалого підбурювання в кримінальному кодексі, встановити чіткі критерії, які допомогли б правозастосовчим органам у практиці кваліфікації таких дій. Запровадження такої правової ясності сприятиме посиленню правової визначеності та забезпеченню справедливості при застосуванні кримінального законодавства. Це в свою чергу дозволить більш адекватно захищати інтереси суспільства та забезпечити належну правову відповідальність за спроби вчинення кримінальних правопорушень.

Література

1. Бурчак Ф.Г Учение о соучастии по советскому уголовному праву. Киев: Наук. думка, 1969. 216 с.

2. Бурчак Ф.Г. Соучастие: социальные, криминологические и правовые проблемы. Киев: Вищ. шк., 1986. 208 с.

3. Бюллетень Верховного Суда СССР. 1988. № 1. С. 29.

4. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 р. № 2341-III (із змінами та доповненнями). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341-14#Text (дата звернення 01.04.2025).

5. Кримінальне право України: Загальна частина: Підручник / М.І. Бажанов, Ю.В. Баулін, В.І. Борисов та ін. За ред. М.І. Бажанова, В.В. Сташиса, В.Я. Тація. Київ – Харків: Юрінком Інтер – Право, 2001. 368 с.

SUMMARY

The article is devoted to the analysis of the legal nature of unsuccessful incitement to a criminal offense, its essence, scope, and criminal-legal consequences. The problem of qualifying unsuccessful incitement in the context of the criminal legislation of Ukraine and foreign countries is examined, and the main approaches to its legal regulation are identified.

The methodological basis of the study consists of general scientific and special legal methods, including systemic-structural, formal-logical, comparative-legal analysis, and the study of judicial practice. The relevance of the study is determined by the need to improve the criminal legislation of Ukraine, considering the level of social danger posed by unsuccessful incitement and the lack of a unified approach to its qualification. The scientific novelty lies in the comprehensive study of the legal nature of this phenomenon, its distinction from complicity and attempted crime.

The research establishes that unsuccessful incitement should be distinguished from incitement within complicity, as well as from the voluntary refusal of the inciter. Criteria for differentiating these concepts are proposed. It is proven that unsuccessful incitement does not always require a criminal-legal response and, in some cases, may be considered an insignificant act.

A conclusion is made on the necessity of clarifying the criminal-legal status of unsuccessful incitement and developing unified criteria for its assessment. It is proposed to improve regulatory provisions, considering the principles of justice and proportionality in criminal liability.

Keywords: incitement, unsuccessful incitement, complicity, attempt to commit a criminal offense, criminal liability, qualification of a criminal offense.

6. Кримінальне право України. Загальна частина: Підручник для студ. юрид. вузів і фак. / Г.В. Андрусів, П.П. Андрушко, В.В. Банківський та ін. За ред. П.С. Матишевського та ін. Київ: Юрінком Інтер. 1997. 512 с.

7. Курс советского уголовного права. В 5-ти т. Ч. Общ. Т. 1. / М.Д. Шаргородский, И.И. Солодкин, С.А. Домахин и др. Отв. ред. Н.А. Беляев и М.Д. Шаргородский. Ленинград: Изд-во Ленинград. ун-та, 1968. 646 с.

8. Малахов И.П. Основы уголовного права. Общая часть. Разд. 1. Основания уголовной ответственности: Учеб. пособ. Киев: МАУП, 2000. 192 с.

9. Маслак Н. В. Види готування до злочину. *Вісник Одеського інституту внутрішніх справ*. 2003. № 3. С. 142–148.

10. Маслак Н. В. Кримінальна відповідальність за готування до злочину: монографія. Харків: Право, 2010. 232 с.

11. Навроцький В. О. Основи кримінально-правової кваліфікації: навч. посібник. Київ: Юрінком Інтер, 2006. 693 с.

12. Пилипчук П.П. Деякі питання кваліфікації умисних вбивств, вчинених на замовлення. *Кримінально-правова охорона життя та здоров'я особи: Матер. наук.-практ. конф.* (Харків, 22–23 квітн. 2004 р.) / Ред. кол.: Сташис В.В. (голов. ред.) та ін. Київ – Харків: Юрінком Інтер, 2004. С. 34

13. Пинаев А.А. Курс лекций по Общей части уголовного права. Книга 1. «О преступлении». Харьков: Право, 2001. 289 с.

14. Трайнин А.Н. Учение о соучастии. Москва: Юриздат, 1941. 289 с.

15. Уголовный кодекс Украинской ССР: Научно-практический комментарий / Н.Ф. Антонов, М.И. Бажанов, Я.М. Брайнин и др.; Отв. ред. В.И. Зайчук. Киев: Политиздат, 1978. 544 с.

16. Уголовный кодекс Украины: Научно-практический комментарий: (По состоянию уголовного законодательства и постановлений Пленума Верховного Суда Украины на 25 октября 1995 г.) / Ю.В. Александров, П.П. Андрушко, Г.В. Андрусив и др.; Отв. ред. В.И. Шакун, С.С. Яценко. Киев: Фіта, 1995. 864 с.

17. Ус О. В. Кримінальна відповідальність за підбурювання до злочину: монографія. Харків: Видавець ФОП Вапнярчук Н. М., 2007. 264 с.

18. Шевчук А. В. Стадії вчинення злочину: дис. ... канд. юрид. наук. Чернівці, 2002. 170 с.

19. Шнейдер М.А. Соучастие в преступлении по советскому уголовному праву. Москва: ВЮЗИ, 1958. С. 71–72.

20. Zoll A., Wrobel W. Polskie prawo karne (czesc ogolna). Krakow: Wydawnictwo Znak, 2010. 606 s.